

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
E-ISSN: 2602-3792
Aralık /December, 2020/ 4 (2): ss-pp 258-274

Descartes'in Epistemolojisinde Tanrı Fikri

The Idea of God in Descartes' Epistemology

Esra Karaman

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Philosophy and Religious
Sciences

Ankara-Turkey, esraaras1994@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2938-1009>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01 Eylül/September 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19 Kasım/November 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık/December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış-Aralık/ Winter-December

DOI: <http://doi.org/10.46595/jad.803831>

Cite as / Atıf: Karaman, Esra. "Descartes'in Epistemolojisinde Tanrı Fikri", *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (December 2020), 258-274.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Descartes, epistemolojisinde açık ve seçik bilginin elde edilmesinde şüphe yöntemini kullanarak düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Duyular aracılığıyla elde edilen bilgiler başta olmak üzere sahip olunan bütün bilgileri şüphe süzgecinden geçirmiştir. Daha sonra, düşünme edimini esas alarak bilginin temel kaynağının zihin olduğunu ileri sürmüştür. Ontoloji ve epistemolojisini düşünme ediminden hareketle ve şüphe yöntemini kullanarak temellendirmiştir. Çalışmamızda ilk olarak Descartes'ın hakiki bilgiye ulaşmada nasıl bir yol izlediği, hangi ilkeleri benimsediği ele alınmıştır. İkinci aşamada, Descartes'ın bilgidan hareketle Tanrı fikrine geçişi incelenmiştir. Bu bağlamda, metafizik anlayışının temelleri, Tanrı'nın bilinebilirliği, Tanrı kanıtlanması, Tanrı fikrine neden ihtiyaç duyduğu vb. konular irdelenmiştir. Çalışmamızın amacı, Descartes'ın kesin ve sağlam kabul ettiği bilgi görüşü ile Tanrı fikri arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu açıklamak, Tanrı'yı metafizik alana sıkıştırmayarak epistemoloji ile bağıntısının anlaşılmasına dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Cogito, Açık-Seçik Bilgi, Rüya Argümanı, Aldatıcı Tanrı, Yöntem.

Abstract

Descartes has gained an important place in the history of thought by using the suspicion method in obtaining clear and distinct information in its epistemology. The information obtained through the senses has passed through all the acquired knowledge, especially through the filter of doubt. He later claimed that the basic source of knowledge was the mind based on the thought. He based his ontology and epistemology using the method of doubt, starting from the act of thought. In our study, firstly, the way Descartes followed in reading real information and which principles it adopted were discussed. Secondly, Descartes' transition from knowledge to the idea of God is examined. In this context, the foundations of metaphysical understanding, the knowing of God, proofs for the existence of God, why he needs the idea of God, etc. are examined. The aim of the study is to explain how the relationship between the idea of God, which Descartes regards as precise and sound does not squeeze God into the metaphysics field but to draw attention to the understanding of epistemology and its connection.

Keywords: Cogito, Explicit Knowledge, Dream Argument, Deceitful God, Method.

Giriş

Descartes içinde yaşadığı dönemde inanç ve bilgi konularına yaklaşırken her şeye sıfırdan başlamak istemiştir. O, gerçeği aramanın asıl amacı olduğunu belirtir. Gerçeği aramaktan kastettiği insanların kesin gözüyle baktığı her ne varsa arkasındaki gerçeği bulmaktır. Yani kesin doğru kabul ettiğimiz şeyler bizi yanıltıyor mu yoksa sahiden gerçek ve kesin mi? Descartes'ın ulaşmaya çalıştığı hakikat hiçbir şekilde şüphe duyulmayacak bir gerçekliktir.¹ Descartes amacına ulaşmak için alışkanlık yoluyla edindiği bilgilerden uzaklaşıp, şüphe duymayacağı bilginin peşine düşer. Dogmatik düşünceleri ortadan kaldırmak ve şüpheye konu olmayacak kesin bir temel bulmak ister. Descartes, doğru kabul ettiği temel ilkelerden hareketle bir yöntem oluşturur ve bu yöntemle bilgi düzeyini artırma yoluna girer. Descartes'ın amacı yöntem oluştururken aklını nasıl kullandığını göstermek ve düşüncelerini bir temele oturtmaktır.²

Descartes amacına ulaşmak için yöntemsel şüphe tekniğini kullanır. Şüpheliğinde de üç argümanı vardır. Birincisi algı yoluyla edindiğimiz bilgilerin bizi bazı zamanlar yanıltıyor olmasıdır. Bu nedenle buradan edinilen bilgiler güvenilir olmayabilir. İkincisi, gerçeğe çok yakın bir rüyanın içinde olup olmadığımızı dair kuşku duyduğu rüya argümanıdır. Üçüncü ise, algılarımızın ötesinde kötü niyetli, aldatıcı bir Tanrı'nın olduğu argümanıdır.³ Sistematik bir şekilde hazırladığı bu üç metodu amacına ulaşmak ve felsefesini sağlam zeminler üzerine oturtmak için kullanır. İzleyeceği yolu ve yöntemi belirledikten sonra açık ve seçik bilgiyi elde etmek için dikkatli ve özenli adımlarla ilerler. Descartes bu adımları atarken kendine birtakım ilkeler belirler. İlk olarak, önyargılarından uzak bir şekilde doğruluğundan emin olmadığı hiçbir şeyi kabul etmez. İkinci olarak, ele aldığı her konuyu daha iyi çözümlmek için küçük parçalara ayırır. Üçüncü kuralı, karmaşık bir bilgiye ulaşmak için basit ve kolay bilgilerden başlar. Son kuralı da her adımda denetlemeler yaparak bir şey atlamadığına emin olmaktır. Bu ilkeler güvenilir bir bilgi elde etmek için gereklidir.⁴

Çalışmamızın amacı, Descartes'ın şüphesiz kabul ettiği bilgi ile Tanrı fikri arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu açıklamaktır. Tanrı'yı metafizik alana sıkıştırmayıp, epistemoloji ile olan ilişkisine dikkat çekilmek istenmiştir. Yani Tanrı fikrini sadece metafiziğin konusu olarak görmez. Epistemoloji alanında da Tanrı'ya geniş bir yer verdiği gösterilecektir. Descartes bir nevi epistemoloji üzerinden tanrı kanıtlaması yaparak, bilgi

¹ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mesut Akın (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 68.

² Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, çev. Özcan Doğan (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014), 13.

³ Ahmet Cevizci, *17. Yüzyıl Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 180,184.

⁴ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 29.

ve inancını temellendirecektir. Yukarıda Descartes'in amacına, yöntemine ve ilkelerine kısaca değinmiş olduk. Konunun daha iyi anlaşılması için yöntemini nasıl kullandığını ve argümanlarını nasıl desteklediğine çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yer vereceğiz. Birinci kısımda, Descartes'in hakiki bilgiye ulaşmada izlediği yol ele alınacaktır. Yöntemin gereklilikleri nelerdir? Kuşku duyarak düşünme nasıl gerçekleşir? Açık-seçik bilgi nedir? Bu bilgiler ışığında "ben" kavramını neye dayandırır? gibi sorulara açıklama getirilmeye çalışılacaktır. İkinci kısımda, Descartes'in bilgiden hareketle Tanrı fikrine geçişi incelenecektir. Burada da metafizik anlayışının temelleri nelerdir? Tanrı'nın bilinmesi mümkün müdür? Açık ve seçik bilgiyi oluşturmada Tanrı fikrine neden ihtiyaç duyulur? gibi sorular çerçevesinde Descartes'in epistemolojisinde Tanrı'yı nasıl konumlandığını açıklamaya çalışılacaktır. Tanrı kanıtlanması konusuna gelene kadar Descartes'in Tanrı hakkındaki fikirlerine yer verilecektir. Çünkü Descartes aşama olarak gitse de Tanrı fikrini bilgi ile ilişkilendirerek her alanda konu etmiştir.

1. Descartes'in Hakiki Bilgiye Ulaşma Çabası

1.1. Yöntem

Descartes bir şeyi metotsuz aramaktansa hiç aramamanın daha iyi olacağı görüşündedir. Çünkü metotsuz ilerlemek düzensiz ve belirsiz düşüncelere yol açacaktır. Descartes için herkes aklını kullanabildiği ölçüde doğruyu yanlıştan ayırabilme melekesine sahiptir. Bu nedenle kimse kimseden akıl yönünden üstün değildir. Descartes, her bireyin zekasını kullanarak kendine özgü bir yöntem geliştirebileceğinden dolayı başkalarına yöntem öğretmeyi değil, kendi aklını nasıl yönettiğini bilmek ister. Zira herkesin bilgiye ulaşmada izlediği yol farklıdır.⁵

Descartes, amacına sistemli bir şekilde ulaşmak ister. Sistemini kurarken ağaç metaforundan faydalanır. O, bütün bilimleri birbiri ile ilişki halinde gördüğü için bütün felsefeyi ağaç olarak görür ve ağaç metaforunu ortaya atar. Sistemin köklerini metafizik, gövdesini ise fizik oluşturur. Bu gövdeden çıkan dallar ahlak, tıp, mekanik gibi diğer bilimleri oluşturur. Ahlak bilgelik son aşamasını oluşturur. Ağaçlarda meyvelerin, kök ve gövdeden alınmayıp dallardan alındığı gibi felsefenin yararı da aynı şekilde en son aşamadan, en son öğrenilebilen yerden başlar. Böylece bilinenden bilinmeyene doğru bir yol izlenmiş olur. Çünkü başlangıçta eksik görülen şeylerin üzerine gidildikçe daha netlik kazanır. Bu durumda Descartes'a göre doğru ilkeler belirlemeli ve onları takip etmelidir.⁶ Descartes bilgi ağacının insanlığa faydası olması için bunun düzenli bir biçimde hayata geçirilmesini ister. Bu ağaçtan meyve almaya başlamadan önce yol haritasında öncelikler belirler. Yol haritasındaki ilk önceliği, yöntem oluşturulmasıdır. Yöntemini belirlerken tüm bildiklerini akla dayandırmak ister. Descartes bilgiye ulaşmada bilgelik için gerekli olan

⁵ Cevizci, *17. Yüzyıl Felsefesi*, 169.

⁶ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 59-62.

dört aşamadan bahseder. İlk aşamada, düşünmeden anlaşılabilen apaçık kavramlar yer alır. İkinci aşamada, duyuların bizlere ilettiği şeyler vardır. Üçüncü aşamada başka insanlardan öğrenilen şeyler ve dördüncü aşamada ise iyi bir bilgi verebilen kitapların okunması gerektiği yer alır. Diğer bir ifadeyle, bunlar bilgeliğin dört yoludur.⁷ Descartes öncelikle inandığı her şeyin doğruluğu kanıtlanana kadar her şeyden şüphe ederek, kuşku yöntemine başvurur. Bunu gerçekleştirmek için de duru bir zihinle yola çıkmak ister. Duru zihinle apaçık ve hakiki bilgiye ulaşmada ise benliğin etkisini ele alır. Bu bağlamda nesnel dünyanın nasıl bilinebildiği problemi üzerinde durur. Descartes bu sayede kullanacağı yöntemin zeminini hazırlar.

Descartes eğitimini tamamladıktan sonra kendi eksikliğinin ve şüphelerinin farkına varır. Her alanda okumaya gayret göstererek ilgi alanlarını çoğaltmıştır. İlgi alanlarından biri matematiktir. Matematikteki verilerin sağlam ve kesin olması onu bu bilime daha da yakınlaştırmıştır. Diğer ilgi alanı da teoloji olmuştur. Descartes inançlı olması sebebiyle cennete gitmeyi arzulayanlar arasındadır. Bu arzusu doğrultusunda hakikatleri anlamaya çalışır. Fakat bunun insan kapasitesini aşan bir şey olduğunu düşündüğünden insanüstünden gelecek bir yardıma ihtiyaç duyar. Sıradan bir insan olmanın ötesine geçmek gerektiği düşüncesindedir. Bir diğer ilgi alanı felsefeye bakış açısı ise felsefenin her türlü konuda doğru şeyler söylemeye yardımcı olmasıdır. Kişinin yargılama yetisine, bir sistem kurmasına yardımcıdır. Kısacası Descartes'ın matematik-teoloji-felsefe arasındaki kurduğu ilişkiyi özetleyecek olursak; Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışan Descartes, felsefedeki sistematik düşünce ve matematikteki analitik düşünce yardımı ile Tanrı'nın gerçekliğini göstermek ister.⁸

Descartes okullarda kendisine öğretilen matematik gibi olağanüstü bir bilim üzerine hiçbir şey kurulmamış olmamasına hayret eder. Bunun üzerine matematiksel fiziği düşünür. Yani teorik olanı pratiğe dönüştürmek ister.⁹ 17. yüzyılda da ilk kez akılsal olan deneysel olana dönüşerek matematiksel fizik doğar. Descartes'ın yapmaya çalıştığı bu doğa anlayışı aslında metafizik için gösterdiği bir çabadır. O, felsefesini açık ve seçik ideler üzerine kurmak istediği için düşüncesinin boyutunu yöntem, metafizik ve fizik oluşturur. Teolojisi ve metafiziği arasında kurmaya çalıştığı bu ilişkide her ne kadar eleştiri olsa da bazı Descartes yorumcularına göre onu eski teologlardan ayıran bir fark olarak görür.¹⁰ Descartes metafizik alanındaki düşüncelerini temellendirmek için matematiği sahaya taşımaya böylelikle karar vermiştir. Yani metot konusunda bu bilime başvurmasının

⁷ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 52.

⁸ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 13-18.

⁹ Tülin Bumin, *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012), 25.

¹⁰ Bumin, *Tartışılan Modernlik*, 33-34.

nedeni; matematiğin yöntemsel ve kavramsal bakımdan sergilediği açıklık ve kesinlik, matematikteki akıl yürütmenin sağlamlığı ve tümdengelim kullanmasıdır. Descartes belirsizliklerden uzak durmak için matematiğin de etkisiyle "şüphe metodu" veya "analitik yöntem" adını verdiği yöntemler geliştirir. Yöntemi ortaya koymadan önce aklın ulaşabileceği bilgileri analiz eder. Descartes için matematik, insanın akıl yürütme yetilerine bağlıdır. Matematiksel akıl yürütmelerden yola çıkarak insan zihninin, akıl yürütmede nasıl bir yol izlediğine bakar.¹¹ Matematikte çıkarımlar, deney ve gözlemle gerçekleştirilmez. Tümdengimsel yöntem sonucunda çıkarımların geçerli ya da geçersiz olduğu akıl yolu ile belirlenir. İkiyle ikinin dört ettiği gözlem sonucu belirlenecek bir şey değildir. Tamamen insanın akıl yürütme yetilerine bağlıdır. Descartes Tanrı'yı ispatlamak için kullanacağı en iyi yöntem olarak matematikteki bu analitik yöntemi seçmiştir. Descartes'ın ortaya koymaya çalıştığı problem şudur: Matematiksel terimlerin dış dünyada hiçbir karşılığı olmadığı halde sadece akıl yürütme ile kavranabiliyorken kesinliğinden kimse şüphe duymuyor; fakat Tanrı'nın varlığından neden şüphe duyuluyor? Descartes insanların matematiğe olan inancını anlamak için insan zihninin matematikte nasıl işlediğine bakar.¹²

Yönteminin kusursuz olduğunu savunmamakla beraber aklını bir bütün olarak en iyi şekilde kullandığına emin olmuştur. Her şeyi şüphe alanına dâhil ederek aklını sınırlandırmadığı için zihninde incelediği konuları daha açık seçik şekilde kavramayı öğrenmiştir.¹³

Descartes mutlu bir yaşam sürdürmek için kendi adına ahlaki bir tavır belirler. Bu ahlaki tavır da üç ilkeden oluşur. Belirlenen ilkeler de yöntemini belirlemede ona ilham olmuştur. İlki, ülkesinin geleneklerine uymak ve dinini her an içinde taşımaktır. Yeniden akıl süzgecini geçirecek olduğunda sağduyulu insanların düşüncelerini izlemenin doğru olduğu inancı içerisindedir. İkinci ilkesi, davranışta bulunurken kararlı ve iradeli olmaktır. Dosdoğru yürünmesini ve basit sebeplerden dolayı yolu değiştirmekten uzak durulması gerektiğini belirtir. Bütün düşüncelere olasılık gözüyle bakmayı da doğru bulmayan Descartes için en azından birine karar kılınmalıdır. Üçüncü ilkesi, her zaman kendini yenmeye çalışmaktır. Kişi elinden gelenin en iyisini yaptıktan sonra yine başaramamışsa bu şey artık onun için imkansızdır. Üç ilkenin de amacı kendini yetiştirmek üzerine kuruludur.¹⁴

2.1. Kuşku Duyarak Düşünme

Descartes, eserini Fransızcaya çeviren yazara yazdığı mektupta, felsefenin ne olduğunu açıklar. Ona göre felsefe, bilgeliği incelemektir. Ahlakımızı düzenlemek,

¹¹ Cevizci, *17. Yüzyıl Felsefesi*, 170.

¹² Cevizci, *17. Yüzyıl Felsefesi*, 171-173.

¹³ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 32.

¹⁴ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 34-37.

yaşamamızda yol göstermek için felsefe öğrenmek gereklidir. İnsanları hayvanlardan ayıran düşünce yoluyla, bilgeliği aramaktır.¹⁵ Bu akli kullanarak kesin ve kuşku duymayacağı bilgiye ulaşmak ister. Kuşku, Descartes için bir düşüncesizlik değildir. Aksine bunu yöntem olarak kullanır ve kesin bilgiye ulaşmak için dikkatli bir yol izler. Alışkanlık yoluyla edindiği bilgileri ve önyargılarını dışarıda tutar.¹⁶ Descartes insanın çocukluktan bu yana aklını tam kullanamamasından dolayı yanıldığı yönlerin olduğuna sürekli dikkat çekmiştir. Hiçbir şüphe kırıntısı bırakmadan bir şeyden emin olmanın yolu nesnelere kuşku duymaktır. Kuşku duyulan tüm nesnelere yanlış gözüyle bakmak ilk aşama için yararlı olacaktır. Amaç sadece gerçeği aramaktır. Gerçek derken kastedilen duyduğumuz, konuştuğumuz nesnelere gerçekte var olup olmadığı konusudur.¹⁷

Descartes kendisine öğretilen inanç ve bilgileri yanlış gibi kabul ederek hepsini kuşkunun konusu yapar. İlk olarak duyu algılarından başlar. Descartes'a göre doğru kabul ettiğimiz bilgilere duyularımız aracılığıyla ulaşırız. Duyularımızla edindiğimiz çok uzaktaki ve küçük nesnelere Descartes'e göre bazen bizleri aldatabilir ve güvenilir değildir. Bir cisme olan uzaklık ya da ışıkla alakalı bir durumda bir cismi başka cisimlere benzetebiliriz. Descartes her ne kadar uzaktaki küçük nesnelere konusunda yanılmalar olduğunu söylese de bir yerde bulunmamızın, ateşin yanında oturmamızın ilk bakışta reddedilemeyecek doğrular olduğunu ifade eder. Ellerin ve bedeninin kendimize ait olduğunu reddetmek oldukça güçtür.¹⁸ Descartes, duyularımız gerçeği anlamada bu kadar yetersizken dış dünyanın gerçekliğine nasıl güvenebileceğimizi konu alarak bu duruma açıklık getirir. Duyuların bizi yanılttığı konusuna çözüm olarak zihni koymuştur. Descartes, düşünme gücünden hareketle ruh-beden arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Descartes'a göre ruh bedenden ayrı bir tözdür. Var olmak için uzama, şekle sahip olmak gerekmez. Bizlerin düşündüğümüz için var olduğunu, düşünce yoluyla edinilen bilginin de beden yoluyla edinilen bilgiden önce geldiğini belirtir. Yani bilinen her şey görülerek veya dokunularak algılanmazlar. Yalnızca zihin tarafından algılanır ve anlaşılırlar. Duyular yanılsa bile aracı bilginin kaynağı zihin insanı yanıltmaz. Zihindeki çeşitli kavram ve düşünceleri incelediğinde bir tane kavramın her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, sonsuz bir varlık kavramına ulaşmıştır.¹⁹ Kişinin zihnini kullanarak, düşünmeye sevk eden şey nedir? Bu sorunun cevabını *Tanrı Kanıtlanması* adlı başlıkta ele alacağız.

¹⁵ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 51.

¹⁶ Descartes, *Meditasyonlar*, çev. İsmet Birkan (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2014), 21.

¹⁷ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 67.

¹⁸ Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 23.

¹⁹ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 22.

Descartes şüphecilikteki ilk argümanı olan duyuların yanılmasına çözümü zihin ile bulduktan sonra ikinci argüman olan rüya argümanına geçer. Descartes uyanıklığı uykudan ayıran çok keskin ayrımların olmadığına dikkat çeker. Uyku halinde de o anın içinde her şey çok gerçekçi ve mantıklı görünmektedir. O halde yaşadığımız her şey bir rüya olabilir mi? Uyur ile uyanık arasında çok bariz ayrımlar olmasa da elleri hareket ettirmek, başı sağa sola çevirmek gibi irade kullanılarak yapılan şeyler rüya içindeki eylemlere göre daha belirgindir.²⁰ Descartes rüya argümanına da çözüm olarak geometri, aritmetik, cebir, mantık gibi bilimleri sunar. Bu bilimlerin kuşku duyulmayan bir içeriğe sahip oldukları düşüncesindedir. Ona göre uyur ya da uyanık halde de olsak iki ile üçün toplamı eder, bir karenin dörtten fazla kenarı olamaz. Bunlar apaçık hakikatlerdir.²¹

Descartes şüphecilik argümanlarından ikisini cevapladıktan sonra zihnini meşgul eden bir diğer meseleye gelir. En üst derecede iyi ve yüce bir Tanrı'nın değil de aldatıcı bir kötü cinin olduğunu varsayar. Aldatıcı bir tanrı veya kötü cin hipotezi ile yanılma olasılığımızın ne olduğu üzerinde durur. Descartes, geometri ve mantık gibi alanlarda doğruluğundan emin olduğumuz şeylere aldatıcı bir Tanrı'nın müdahil olup bizi yanıltabileceği ihtimalini düşünür. Aldatan bir Tanrı olsa da bir şey hakkında ne kadar kuşku duyarsak duyalım, düşünüyor olmamızın bilincindeyizdir. Yani düşünmek ruhun işlevidir, var olma farkındalığıdır.²² Descartes bu önermeye ulaştığında aldatıcının ne kadar yanıltıcı olursa olsun kendisinin düşündüğü sürece var olduğunu iddia eder. "Ben varım" önermesine ulaşır, vardığı sonuç da bunun zorunlu olarak doğru olduğudur.²³ Aynı zamanda aldatmak ve kandırmak noksanlıktır. Her ne kadar aldatmak zekâ işi gibi görünse de kötü niyet ve zayıflık göstergesidir. Bunlarda Tanrı'nın sıfatları ile örtüşmemektedir.²⁴ Descartes bilmenin şüphe etmeye göre daha yetkin olduğunu düşünmeye başlamıştır. Kendi varlığını kusursuz görmezken, kusursuz olanı zihninde tasavvur etmeye çalışmanın nedenini öğrenmeye çalışır.²⁵

Descartes, şüphecilikteki yolculuğu devam ederken kuşku duyarak düşünme ile aklını bütün olarak kullandığından emin olmak ister. Yöntemine bir sınırlandırma getirmez, diğer bilimlere de uygular. Böylelikle zihninde konular daha belirgin bir hal alır.²⁶

Descartes bilgilerine dayanak noktası oluşturmak için dört temel ilke belirler.²⁷ Bu dört kural şunlardır:

1. Apaçıklık Kuralı: Doğruluğundan emin olmadığımız konuları dışarıda tutmak, kabul etmemektir. Burada önemli olan konuyu araştırırken ön yargısız

²⁰ Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, 25.

²¹ Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, 29.

²² Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 72.

²³ Descartes, *Meditasyonlar*, 25.

²⁴ Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, 109.

²⁵ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 46.

²⁶ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 32.

²⁷ Sevim Tekeli vd., *Bilim Tarihine Giriş* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012), 231.

davranmaktır. Böylece açık seçik kavramlara ulaşılabilecektir.²⁸ Descartes bu ilkeyi belirlemede şehrin bütün evlerinin yıkılıp, daha düzenli bir şekilde yeniden inşa edilmesi örneğini verir. Temeli sağlam olmayan bilgi ile temeli sağlam olmayan bu evleri örnekte eşdeğer görür. Eski temellerin üzerine bir şey inşa etmek yerine en baştan başlamayı tercih eder.²⁹

2. Analiz Kuralı: Ele alınacak konuları daha iyi çözümlenmek için onları küçük parçalara ayırmaktır. Böylelikle güç gelen konuları hafifletmiş olur.

3. Sıra Kuralı: Düşünceleri bir düzene koymak için basitten karmaşığa doğru ilerlemektir. Bunu yaparken bilinmesi en kolay olanlardan başlanılır.

4. Sayış Kuralı: Son ilke olması bakımından genel denetlemelerin yapıldığı aşamadır. Bu aşamada bir şeyleri unutmayıp, atlamadığından emin olmak ister.³⁰ İlkelerini belirledikten sonra açık seçik kavramları ayırt etmeye başlar. Descartes her şeyi sorgulayarak bir sonuca varamayacağını bilincindedir. Daha önceki kuşkuçulardan farklı bir amaç güttüğü için ayrılır. Pirrhoncu düşünürler göre bilgide güç yoktur, üzerinde yargılarda bulunulamaz. Yani demek istedikleri kavranamayacak konulardan kaçınmaktır. Ancak bu şekilde ruh dinginliğe ve mutluluğa ulaşılabilecektir.³¹ Descartes doğruluğuna güvenilir bilgiye ulaşmak için şüphelerini Pirrhoncular gibi temelsiz bırakmaz. Descartes'ın şüpheciliği, Pirrhon ve öğrencilerinin şüpheciliğinden bu bakımdan ayrılır.

Descartes argümanlar ile kuşku duymada sistemli bir yol izlemiştir. En temele inerek basit gibi görünen sorulara cevaplar aramıştır. Ulaştığı sonuçlar onu her zaman üstün bir varlığa götürmüştür. Kuşkuları sonucu üstün varlık fikrine geçişini ilerleyen bölümlerde işleyeceğiz.

2.2. Açık-Seçik İdeler

Descartes, bilgiyi elde etmek için ilk nedenleri aramaya koyulmuştur. Bu ilkeler çok belirgin ve açık olmalıdır, doğruluğu hakkında şüphe edilmemelidir. Nesnelerin bilinebilmesi için ilkelerin bilinmesi gerekir. Bu ilkelere göre de çıkarımlarda bulunulduğunda her şey açık olmalı, herhangi bir muğlaklıkla karşılaşılmalıdır.³² Peki, Descartes bu açık-seçik bilgi ile neyi kastetmektedir?

Descartes'a göre açıklık ve seçiklik bir doğruluğun ölçütüdür. Açıklık, zihin tarafından kolayca kavranan bir şeyin özelliğidir. Descartes bunu bedende bir acı ve şeyi

²⁸ Tekeli vd., *Bilim Tarihine Giriş*, 230.

²⁹ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 23.

³⁰ Tekeli vd., *Bilim Tarihine Giriş*, 231.

³¹ Macit Gökberk, *Felsefenin Evrimi* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979), 17.

³² Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 50.

arzu etme, düşünme örnekleri ile açıklar. Bunlar zihinsel faaliyetler sonucu meydana gelir. Yani bunların oluşumu ister duyu-deneyimle elde ediliyor olsun ister zihinde olsun fark edilmemesi mümkün değildir. Seçiklik ise, yalnız açık olan şeyleri içerir. Ağrıyan yerin başka bir yerle karıştırılmamasıdır seçik olmak. Bu durumda bir düşünce seçik olmadan açık olabilir, fakat açıklık olmadan seçikliğin olması mümkün değildir.³³ Açık-seçik konusunu acı duyma örneği ile açıklar:

Örneğin bir kimse yakıcı bir acı duyduğu zaman, bu acıdan edindiği bilgi kendi gözünde açıktır, ancak bundan dolayı her zaman seçik değildir çünkü çoğu zaman bu acıyı yaralanan kısımda bulunduğunu sandığı şeyin niteliği üzerine verdiği yanlış yargıyla karıştığı gibi, açık olarak kendinde bulunan duygu ya da belirsiz düşünceden başka şey görmese de gene yaralanan kısımda var olan şeyin kendi düşüncesinde bulunan acı düşüncesine ya da durumuna benzediğini sanır; böylece bilgi, bazen seçik olmaksızın açık olabilir ama açık olmaksızın seçik olamaz.

Özetleyecek olursak, bir acı duyduğumuzda edinilen bilgi oldukça açıkken, acı duyulan yerin belirsizliği seçik olmadığını gösterir. Tam bir bilgi elde edilmesi için de bilgi hem açık hem seçik olmalıdır.³⁴

Açık-seçik bilginin ne olduğunu öğrendikten sonra bu bilgiye ulaşmak için gerekli olanlara bakalım. Descartes ilk olarak çocukluktan beri edinilen önyargılardan kurtulmak gerektiğini önerir. Beden, ruh, düşünceler o kadar körleşmiştir ki zihin sadece açık olan şeyleri görür. Seçik olan şeyleri bilmez. Yani bu demektir ki bütün bilinenler yüzeysel bir şekilde anlaşılmuştur. Bilinen şeylerin altı doldurulmadan bellek önyargılarla doldurulmuştur. Açık seçik bilgiye ulaşmak için önyargılardan kurtulup, zihin daha berrak hale getirilmelidir.³⁵ Doğruluğundan emin olunan en yalın bilgilerden yola çıkarak açık olan bilgilerle, kapalı olan bilgileri birbirinden ayrılmalıdır. Çünkü bunların kişiyi yanıltıp yanıltmadığından emin olunması gerekir.³⁶

2. Tanrı Kanıtlanması

2.1. Cogito

Descartes'a göre daha önce de bahsedildiği gibi kuşku duymak düşündürmektir. Düşünen bir varlık olması bakımından var oluşunu kanıtlar. Ona göre düşüncelerin durdurulması, var olmamak demektir. Descartes "ben" in tam anlaşılması için onu tasvir ederken, bedene sıkıştırılmış bir şeyden ibaret olmadığını belirtir. Ben; düşünen, hayal eden, anlayan, hisseden bir varlıktır. Düşünen varlığın doğruluğunu anlamak da kişinin

³³ Cevizci, 17. *Yüzyıl Felsefesine Giriş*, 202-205.

³⁴ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 94.

³⁵ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 94-95.

³⁶ Descartes, *Felsefenin ilkeleri*, 50.

kendi elindedir ve varlık zihnidir.³⁷ Descartes da hayal ettiği, hissettiği şeylerin kendinde olduğundan emindir. Açık seçik algıladığı şeylerin doğru olduğunu da kendine ilke edinir.³⁸ Cogito ile tüm inançlarını bir kenara bırakarak, açık seçik bilgiye ulaşma serüvenini başlatır. Descartes şüphecilikliğini sonlandırmak, ruhun maddi olmadığını kanıtlamak ve Tanrı'nın varlığını ispatlamak için "cogito" ilkesini oluşturmuştur.

Descartes'ın dış dünyanın gerçekliğini zihne dayandırdığını açıklamıştık. Kişiyi duymaya yanıltsa da zihin duyulardan önce davranarak kavrayıp, anlamlandırıldığını hatırlatarak "benlik" kavramına nasıl ulaştığına bakalım. Yöntemsel şüphe tekniğini kullanan Descartes, aldatan tanrı argümanında aldatılsa da hala düşünüyor olmasının farkına varır. Düşünmek onun için var olmaktır. Böylece "ben varım!" önermesine ulaşır, vardığı sonuç da bunun zorunlu olarak doğru olduğudur.³⁹ Önermesinin devamında ruh-beden ayrımı yaparak ruhun bedenden bağımsız olduğunu ortaya koyar. Beden olmasa da ruh varlığını sürdürecektir bir şeydir. Fakat bu ayrımı yaparken ikisi arasındaki etkileşimi göz ardı etmez. Ben'i maddi bir şeye bağlı kılmadan töz şeklinde düşünür. En sonunda bilmeyi şüphe etmeye nazaran daha yetkin görür. Benliğinin farkında olmak onun için açık seçik bir bilgidir. Şüphe ettiğinden de şüphe edemeyeceğini düşünerek "düşünüyorum o halde varım" gerçeğine ulaşır. Düşünebiliyor olduğundan emindir.⁴⁰ Descartes'ın düşündüğünden emin olması sonucu kendi varlığından da emin olması bazı Descartes yorumcularına göre hızlı bir geçiştir. Fakat Descartes için düşünmek ve var olmak birbiri ile doğrudan ilişkilidir. Böylece varlığından ve varlığının açık seçik bir bilgi olduğundan artık emindir.

Bu özne kendi varlığını kusursuz görmezken, kusursuz olanı zihninde tasavvur etmeye çalışmanın nedenini öğrenmeye çalışır. Bunun üstün bir güç tarafından içine yerleştirildiği düşünerek Tanrı fikrine ulaşır.⁴¹ Yani mükemmellik fikrini mükemmel bir varlıkla açıklar. Çünkü artık aldatıcı tanrı problemini daha öncesinde çözmüştür. Bu durumda Tanrı'nın sıfatlarında kusursuz, mükemmel, yüce ve üstün olması yer aldığı için düşünüyor olmaktan şüphe edilmemesini kusursuz olan Tanrı'ya bağlar. "Düşünüyorum o halde varım" argümanını Tanrı fikri ile tamamlar. Artık düşünen bir zihin ve Tanrı vardır.⁴² Bir usta eserini yaptığında üzerine mührünü nasıl basarsa Tanrı'nın da bu "mükemmel varlık" fikrini ruhlarımıza damga gibi bastığı düşüncesindedir. Bu nedenle

³⁷ Cevizci, *17. Yüzyıl Felsefesi*, 187-188.

³⁸ Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, 61-63.

³⁹ Descartes, *Meditasyonlar*, 25.

⁴⁰ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, 45-46.

⁴¹ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, 47

⁴² Mustafa Armağan, *Cogito Öyleyse Descartes* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997), 109.

Descartes sahip olduğu bu Tanrı fikrini en açık seçik fikir olarak kabul eder.⁴³ Açık seçik fikir olarak kabul etmesinin nedenleri de şunlardır. Tanrı mutlak iyi olup hataya düşmenin insandan kaynaklandığını belirterek yanlışların ne olduğunu açıklamaya çalışır. Descartes'a göre bizler bağımlı varlıklarken, Tanrı bağımsız, tam varlıktır. Tanrı fikri oldukça açık-seçiktir, bizlerin var oluşu da Tanrı'ya bağlıdır. Kişi yargılama yetisini de Tanrı'dan almıştır. Tanrı'da mutlak iyi olduğu için kişinin yanlış yapmasına sebebiyet verecek bir yeti vermemiştir. İnsanın hataya düşmesi bu mükemmellikten uzakta kaldığı zamanlar gerçekleşir. Descartes Tanrı'da hataya yol açacak bir sebep görmez.⁴⁴

Descartes yöntemini ortaya koyarken aslında şunun mesajını da vermiştir: Akıl ilkelerini kullanarak yargılar ortaya koyabilmek, bir güçlülüktür. Kişi doğruya ulaştıran değil ama doğruya ulaştırmadaki güçlülüktür. Akıl iyi kullanılmadığı takdir de yanlışa götürebilir. Önemli olan hakikate ulaşmada araç olan bu akıllı iyi kullanabilmektir. Descartes'a göre akıl Tanrı tarafından verilmiştir. Doğuştan verili yetilerin olduğuna dair bir görüşü vardır.⁴⁵ Bu nedenle kuşku duymak Descartes için Tanrı tarafından verili olan bir şeydir. Çünkü akıllı kullanmak, şüphe duymak kişinin yargıda bulunmasına ve sonuca varmasına sebep olacaktır. Descartes'ın düşünmekten yola çıkarak var olma fikrine hızla geçişinin sebebi budur.

2.2. Temellendirme

Descartes inandığı birtakım düşünceler konusunda metafiziksel görüşlerini temellendirme yoluna girer. Çünkü bazı insanların, duyularını ön planda tuttıkları için Tanrı'nın varlığı konusunda şüpheleri vardır. Onlara cevaben Tanrı'nın duyu verileri ile ulaşılabilecek bir varlık olmadığını söyler.⁴⁶ Peki, Tanrı'nın varlığından nasıl emin olunabilir?

Descartes dış dünya ile iletişime geçmek ister. Bunun için de Tanrı fikrinden yararlanır. Descartes'a göre insanda doğuştan gelen, ruhunda bulunan birtakım fikirler vardır. Tanrı'nın var olduğu fikri de böyledir. Bu fikri ruhumuza işleyen de Tanrı olmuştur. Başka bir kanıtı da "varlık bilimsel kanıt" olarak kullanılan ontolojik kanıttır. Bu kanıt türüne göre Tanrı kendinden daha yetkin ve mükemmel olanı düşünemeyen varlıktır. Bu en yetkin varlığın düşünülmemesi mümkün değildir. Zorunlu varlık, mümkün varlığa göre daha mükemmel olacağından Tanrı zorunlu olarak vardır.⁴⁷ Descartes'a göre doğa yasaları edilgendir ve kendilerine etki eden fail bir etki vardır. Descartes'a göre maddi dünya incelendiğinde onlara ait cevher, süre ve benzer nitelikler gözlemlenmektedir. Örneğin taşın kendi başına var olma gücüne sahip olduğunu varsayalım. Aynı şekilde canlı

⁴³ Descartes, *Meditasyonlar*, 51

⁴⁴ Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, 107-109.

⁴⁵ Afşar Timuçin, *Descartes Felsefesine Giriş* (İstanbul: Bulut Yayınları, 1999), 65.

⁴⁶ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 56.

⁴⁷ Selahattin Hilav, *Felsefe El Kitabı* (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2014), 119.

olarak kendimizin de benzer özelliklere sahip olduğunu düşünelim. Bakıldığında taş ve birey arasında benzer olmayan birçok özellik bulunsa da sonuç olarak ikisinin de cevheri vardır. Bu durumda her şey kendinin veya birisi diğerlerinin nedenidir. Yani taşın hareketini başlatan birey ise fail, bireydir. Kendini fail olarak varsaydığına da düşünme bakımından üstün olduğu için kişi üstün bir cevhere sahiptir. Fakat maddeye ait tüm vasıflar kişi de bulunmadığında dünyayı açıklayacak fail Tanrı'dır. Aynı zamanda her nedenlinin bir nedeni ve faili olması sonsuza dek sürmez. Bu silsilenin bir yerde durması gerekir. İnsan tüm dünyaya etki edecek yetkinliğe sahip olmadığı için her şeye etki eden yine Tanrı'dır.⁴⁸

Descartes Tanrı'nın varlığını dış dünyadan örneklerle izah etmeye çalışmıştır. Descartes gökyüzü, sıcaklık, ışık gibi şeylerin düşüncemize nerden geldiğini anlamakta zorlanılmayacağını savunmaktadır. Çünkü bunlar görünen, hissedilen olması bakımından insanın doğasına bağlı şeylerdir. Fakat doğaüstü bir varlığın olması fikri, bu Tanrı fikrinin insana nereden geldiğini sorgulatmaktadır. Bu fikir doğaüstü güç tarafından insanların içine yerleştirilmiştir. İnsanın bu fikri düşünüyor olabilmesi, Descartes için en büyük kanıtlardan biri olmuştur. Descartes Tanrı'yı dışarıda tutarak, Tanrı'nın olmadığı ile ilgili varsayımlarda bulunsa da Tanrı fikri hiçbir zaman zihninden silinmemiştir. Her şeyin sahte olduğunu varsaysa bile Tanrı'nın tüm gerçekliği ile zihninde varlığını sürdürdüğü sonucuna varmıştır. Descartes Tanrı fikri üzerinde kanıtlaması devam ederken diğer bir aşama nesnelere doğasına değinir. Ona göre akılla kavranabilen doğa ile maddi doğa birbirinden ayrıdır. Akılla kavrayabilme soyut bir şeyken maddi doğa duyularımızla kavrayabildiğimiz daha somut bir şeydir. Akılla kavranabilen doğa ile maddi doğa birbirleri ile iç içe geçme halindedir. Yani ikisi birbirine bağlıdır. Descartes için bu yetkinsizliktir.⁴⁹

O halde kusursuz olan Tanrı'nın doğası nedir? Descartes'a göre Tanrı, akılla kavranabilen bir doğaya sahiptir. Doğası tüm varlıklardan farklıdır. Maddi doğaya ihtiyacı yoktur. Akılla kavranabilme doğasını geometri ile destekler. Geometriciler uzunluk, derinlik, yükseklik, genişlik gibi özelliklerin kendi nesnelere var olduklarını düşünürler. Descartes'ın örneğine göre, gözümüzün önüne bir üçgeni getirdiğimizde üç açının iki açısına eşit olması gerektiğini görürüz. Fakat dış dünyaya baktığımızda zihnimizde tasarladığımız o görüntüye sahip hiçbir şey görülmemektedir. Üçgen olan bir yapı, oyuncak, aksesuar gibi şeyler görebiliriz. Ama dünyada zihnimizdeki o üçgeni gösteren bir

⁴⁸ Hasan Özalp, "Descartes Felsefesinde Kozmolojik Argüman Soruşturması", *İnanç, Kültür ve Mitoloji araştırmaları Dergileri* 11/2 (Temmuz-Aralık 2014), 149-150.

⁴⁹ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 47-48.

şey yoktur. Descartes'ın bu örnek ile Tanrı'nın varlığı arasındaki kurduğu ilişki şöyledir: İnsanın zihninde tasarladığı görüntü daha kusursuz ve mükemmeldir. Fakat dış dünyadaki karşılığı daha kusurludur. Bu nedenle Tanrı fikri de zihnimizde kusursuz şekildedir. Dış dünyada maddi bir karşılık aramaz. Bu örnekle Tanrı'nın da tüm gerçekliği ve kusursuzluğu ile var olduğunu savunmaktadır. Onun bu tezine karşı gelenlere başka bir örnek daha vererek iddiasını güçlendirmeye çalışır. Verdiği örnek duyu organlarımızla algıladığımız nesnelere üzerinedir. Görme yetisi için sadece gözlerin sağlıklı bir şekilde görmesi ya da işitme için kulakların sağlıklı olması yeterli gibi görünmektedir. Fakat bunların arka planında anlama yetisi vardır.⁵⁰

Descartes, kendinin düşünen bir töz olduğunu kavradıktan sonra ona bu farkındalığı verenin sonsuz bir töz olduğu çıkarımında bulunur. Söz konusu bu töz, üstün akıl sahibi ve üstün güce sahip, bağımlı olmayan bir varlıktır. Böyle bir Tanrı'nın, gerçek olmayan şeyleri gerçek gibi göstermesi mümkün değildir. Zira her şey açık seçik bir şekilde Tanrı'da mevcuttur.⁵¹

Düşünen bir töz olan kişide anlama yetisi devreye girmediği sürece hayal gücü ve duyular insanı kesin bilgiye ulaştırmaz. Gerçeklik ile duyumsanabilirliği birbiriyle doğru orantı kabul edenlere karşı anlama yetisini ön planda tutar. Yani ne kadar duyumsanıyorsa o kadar gerçektir gibi bir şey söz konusu olamaz. Hatta Descartes daha ileriye giderek duyumsanarak emin olunan şeylerin daha az kesin olduğunu iddia eder. Mesela insan, sahip olduğu bedeni, yıldızları, yeryüzünü oldukça gerçek ve kesin kabul eder. Fakat rüyadayken kişi farklı bir bedende olabilir. Başka yıldızlar başka dünyalar görebilir. Rüyada gördükleri ile çok gerçekçi bir alemin içindedir. Ama uyandığında gerçek olmadığını idrak eder. Diğer düşüncelerine kıyasla bunların gerçek dışı olduğunu anlar. Tüm bunların gerçek dışı olduğunu nereden anlar? Duyumsanabilir her şeyin kesin olması neye bağlıdır? Descartes, Tanrı'nın varlığını kabul edenlerin bu soruları Tanrı ile açıklayacağını fakat; kabul etmeyenlerin bunları açıklayacak güçlü bir nedenlerinin olmadığını düşünmektedir. Tanrı'nın var olması ondan gelen şeyleri de kesin kılar. Düşüncelerin veya kavramların doğru ve gerçek olmasından başka bir seçenek kalmaz. Onların bu gerçekliği rüya ile dış dünya arasında ayırım yapmayı sağlar.⁵² Kısaca Tanrı olmadan diğer varlıklar var olamaz. Onların var olması, gerçekliği ve kesinliği Tanrı'ya bağlıdır. O hepsinin sebebidir. Diğer varlıkların kesinliği ancak Tanrı ile mümkündür.⁵³

Son olarak Tanrı varlığını kanıtlamada Descartes, olgunluk görüşü üzerinden devam eder.

...bir kimse birçok inceliği bulunan bir makine fikri bulunduğunu söylediği zaman, bu fikri nasıl edinebildiğini yani bir makine görüp görmediğini ya da bu makinelere ilişkin

⁵⁰ Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 49-50.

⁵¹ Descartes, *Metafizik Üzerine Düşünceler*, 87-91.

⁵² Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, 51.

⁵³ Özcan Akdağ, *Tanrı ve Özgürlük* (Ankara: Elis Yayınları, 2016), 53-54.

bilim dalını öğrenip öğrenmediğini veya başka bir yerde benzerini görmeksizin kendiliğinden yaratacak denli keskin bir zekâsının olup olmadığını sormakta haklıyız; çünkü bu adamda bulunan fikrin gösterdiği her incelik, bir tabloda olduğu gibi ilk ve başlıca nedenin de yalnız öykünmeyle değil, ancak gerçeklikle görüldüğü biçimde ya da görüldüğünden daha yüksek bir biçimde var olmalıdır.⁵⁴

Yani incelikleriyle bir şey tasavvur edilebiliyorsa olgunca bir fikir ortaya koyuluyorsa bunun bile arkasında bunları oluşturan bir olgunluğun olduğuna inanmamız gerektiğini ifade eder. Descartes'a göre bu fikirlerin arka planında Tanrı vardır ve Tanrı'dan edinmiş olduğumuz bilgilerdir.⁵⁵

Descartes'a göre, nasıl ki Tanrı metafiziğin temelini oluşturuyorsa; Tanrı'ya itaatte ahlakın dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bu dayanak olmazsa kişi her anlamda kendi etrafında kaybolup gider, yani her şey anlamını yitirir. Tanrı'nın varlığını dünyadan yola çıkararak değil, dünyanın varlığını Tanrı ile bildiğini ileri sürer. Descartes, göğe yükselmek için yeri basamak yapmaz aksine yere inmek için gökten faydalanır. Onun için Tanrı zaruridir. Zaruri olan ise muhtaç olunandır. Descartes da var olmak, düşünmek, hareket etmek için her zaman Tanrı'ya ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle ilk olarak kendi varlığını sonra da her şeyi Tanrı'ya dayandırmaktadır.⁵⁶

Descartes Tanrı kanıtlaması yaparken ontoloji ve epistemoloji alanlarından faydalanmıştır. Descartes inanç ve bilgi konusunda kendisine dayatılan doğrulardan kaçınmak için kendi sistemini kurmuştur. Yani toplumsal dayatmalar, öğretiler olmadan da bilgiye ve Tanrı fikrine ulaşım ulaşmayacağını yöntemsel kuşku yöntemi ile almıştır. Açık seçik bilgiye ve hakiki olana ulaşma gayretinde olan Descartes, önyargılardan uzak daha yalın bilgilerle amacına ulaşmıştır. İzlediği yol ve yöntem sayesinde Tanrı ile hakikati bir araya getirmiştir. Bu bölümde Tanrı'nın gerekliliği ve bilinebilirliği Descartes bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç

Descartes, bilgiyi açık ve anlaşılır hale getirebilmek için bilincin ve düşüncenin önemini ortaya koymuştur. Varlık hakkında konuşurken de bilinci ve düşünceyi kullanır. Descartes açık-seçik bilgiye ulaşmak için Tanrı'ya inandığı halde, Tanrı varlığına dair hiçbir

⁵⁴ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 78.

⁵⁵ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 79.

⁵⁶ Laberthonniere, *Descartes Üzerine Tetkikler*, çev. Mehmet Karasan (Ankara: Maarif Yayınevi, 1959), 23-27.

bilgisi yok gibi düşünmeye devam etmiştir. Amacı kendisine öğretilen her türlü bilgi ve inancın ne kadar hakiki olduğunu ortaya koymaktır. Bilgilenme konusunda yeni bir başlangıç yapmak için yöntemsel şüphe tekniğini kullanır. Bu bakımdan felsefenin seyrini değiştirerek, düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Çocukluktan itibaren her bilgi doğru olarak kabul edildiğinden bilgilerin kaynağı çok sağlam değildir. Doğru görünen her şeyi yanlış bilgi gibi varsayarak sarsılmaz yapıyı kurmaya çalışmıştır.

Kuşkuyu yöntem olarak başa yerleştirerek bilgiye kaynaklık eden şeyin de zihin olduğunu iddia eder. Varlık düşüncesinin zihinde nasıl oluştuğunu anlamak için yetkin varlık olan Tanrı tarafından zihne nasıl yerleştirildiğini kanıtlamaya çalışır. Bir şeyin bilinmesi için önce var olması gerekecektir. Var olmayan bir şeyin bilgisi hakkında konuşmak mümkün değildir. Ancak var olan bir şeyin bilgisine ulaşabiliriz. Descartes için var olan da Tanrı'dır. Bu yüzden Descartes'in epistemolojik temelinde Tanrı fikri vardır. İnanan bir filozof olarak bilgi felsefesini oluşturur. İnancını, bilgisinin içine yerleştirir. Descartes'a göre insan bilir, Tanrı yaratır. Yaratırken insanlara birtakım yetenekler verir, bu yetenekleri kullanmak kişinin elindedir. Yani bilmek insanın işidir.

Descartes epistemolojisinde Tanrı fikrine geçişi temellendirerek izah etmiştir. Ruh-beden ayrımı onu benlik kavramına götürmüştür. Zihnin kusursuz işleyişini üstün varlıkla açıklamıştır. Bu nedenle Descartes'in felsefesinde, kesin ve sağlam epistemolojik temeli anlamak için metafiziğinin anlaşılması gerekir. Onun bilgisini ayakta tutan metafizik köklerdir. Descartes bilgi görüşünde Tanrı'yı, akli kullanarak bir yere oturtmuştur. Bu nedenle Tanrı, epistemolojisinin temelini oluşturur. Descartes'in epistemoloji ve ontolojisini Tanrı'yı dışarıda tutarak anlamak mümkün değildir, öncelikle metafiziğini anlamak gerekecektir.

Kaynakça

- Akdağ, Özcan. *Tanrı ve Özgürlük*. Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- Armağan, Mustafa. *Cogito Öyleyse Descartes*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1997.
- Bumin, Tülin. *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Cevizci, Ahmet. *17. Yüzyıl Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Descartes. *Metafizik Üzerine Düşünceler*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2013.
- Descartes. *Meditasyonlar*. çev. İsmet Birkan. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2014.
- Descartes. *Yöntem Üzerine Konuşma*. çev. Özcan Doğan. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.
- Descartes. *Felsefenin İlkeleri*. çev. Mesut Akın. İstanbul: Say Yayınları, 2015.

- Gökberk, Macit. *Felsefenin Evrimi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Hilav, Selahattin. *Felsefe El Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2014.
- Laberthonniere, *Descartes Üzerine Tetkikler*. çev. Mehmet Karasan. Ankara: Maarif Yayınevi, 1959.
- Özalp, Hasan. "Descartes Felsefesinde Kozmolojik Argüman Soruşturması". *İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 11/2 (Temmuz-Aralık 2014), 149-150.
- Tekeli, Sevim vd. *Bilim Tarihine Giriş*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.
- Timuçin, Afşar. *Descartes Felsefesine Giriş*. İstanbul: Bulut Yayınları, 1999.

